

Diana Santos
Universitetet i Oslo

Jan Engh
Universitetet i Oslo

DOI: <https://doi.org/10.58215/ella.52>

Portugisisk – behov, nasjonal kompetanse, skolen og ei lærebok

Portugisisk

Portugisisk er et romansk språk og danner ei egen iberoromansk undergruppe sammen med spansk (kastiljansk), katalansk og galisisk. Fra Portugal spredte portugisisk seg til Sør-Amerika, Afrika, Asia og Oseania med oppdagelsesreisene og åpningen av nye handelsveger på slutten av 1400-tallet og etter hvert med koloniseringa av hele landområder. Derfor er portugisisk i dag ikke bare språket i Portugal, men også det offisielle språket i Angola, Brasil, Guinea Bissau, Kapp Verde, Macau, Mosambik og Øst-Timor. I tillegg fins det minoriteter som snakker portugisisk i flere andre land. Ved sida av engelsk er portugisisk det eneste språket som har morsmålsbrukere i alle fem verdensdeler, samtidig som det er ett av de mest talte språk i verden overhodet, nummer fire eller sju, alt etter hvordan en teller.¹

Portugisisk er et plurisentrisk språk: I våre dager har det ikke ett anerkjent midtpunkt, men flere. Derfor er portugisisk mer mangfoldig enn mange andre språk. Riktignok fins det ikke store dialektforskjeller i Portugal, men brasiliansk portugisisk skiller seg klart fra annen portugisisk. Først og fremst i uttalen og i ordforrådet, men også med hensyn til ordstilling og verbbruk. Dessuten har brasiliansk portugisisk mange ord av indiansk opphav. Afrikansk

¹Mange tall er i omløp, men Instituto Camões, en offentlig institusjon i Portugal til fremme av portugisisk språk og kultur i utlandet, regner med at 261 millioner mennesker i verden har portugisisk som morsmål. Se Instituto Camões (u.å.).

portugisisk er mer som europeisk, men har naturlig nok tatt opp i seg ord fra mange afrikanske språk.

Litteraturen på portugisisk er like omfattende og mangfoldig som språket. Den er en viktig del av verdenslitteraturen, samtidig som den bidrar til å holde språkfelleskapet sammen.

Litteraturen på portugisisk er en av de store i verdenslitteraturen gjennom alle tider (se også Santos (2023)).

Behovet

Portugisisk språk er nøkkelen til å forstå kulturen i mange land og viktig som kommunikasjonsmiddel i verden. Derfor er kompetanse i portugisisk også av økonomisk betydning. Noen av landa med portugisisk som offisielt språk er viktigere enn andre – både for verden og for Norge. Her peker Brasil seg ut. Riktignok har landet vært preget av økonomisk krise de siste åra. Men alt etter hvordan en regner, var Brasil² for bare få år siden den åttende eller den sjuende³ største økonomien i verden - med utsikt til å bli enda viktigere i framtida.

Paradoksalt nok var Brasil så seint som i 2016 også det landet som hadde mottatt flest bistandsmidler fra Norge.⁴ (Brorparten var knyttet til klima- og skogsatsingen og Amazonasfondet, som nå har blitt tatt opp igjen.) Ellers er Brasil viktig for norsk næringsliv på grunn av de store olje- og gassforekomstene. Alt i alt er Brasil en svært viktig handelspartner for Norge,⁵ og Norge investerer tungt i Brasil.⁶ Angola er også viktig for olje- og gassindustrien, og Mosambik er et annet av de landa som mottar størst bistand fra Norge.⁷ I alle disse landa er det så som så med ferdighetene i de vanlige skolespråka i Norge, for

²Ett av BRICS-landa – ved sida av Russland, India, Kina og Sør-Afrika.

³Nå den ellefte, jf. Silver (2024).

⁴(Meld. St. 24 (2016–2017)). Se også

<https://resultater.norad.no/bistands-tall/geografi/amerika/brasil?show=bistand&fordeling=partner>

⁵Jf. *Aftenposten* (2.12.2023): «Brasil er også Norges viktigste handelspartner etter USA og EU».

⁶Se for eksempel «Investimentos noruegueses no Brasil batem recorde e país mira em renováveis».

<https://umsoplaneta.globo.com/financas/negocios/noticia/2021/11/27/investimentos-noruegueses-no-brasil-batem-recorde-e-pais-mira-em-renovaveis.ghtml> [Lest 22.06.2025]

⁷Norad (u.å.)

eksempel engelsk. For å kunne drive virksomhet der er det nødvendig å beherske portugisisk. Derfor er portugisisk språk viktig for Norge.

Det burde være naturlig å kunne velge portugisisk som et fremmedspråk i skolen. Men det har vist seg vanskelig å få til tross i at også kulturavtalen mellom Norge og Portugal nevner innføring av portugisisk som fag både i ungdomsskolen og den videregående skolen (jf. Engh, 2021a, 61f), og at den grunnleggende kompetansen alt fantes i landet: Det har vært undervist i portugisisk språk og litteratur ved Universitetet i Oslo (UiO) i mer enn femti år, i dag ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk (ILOS). På det meste var det tre fast ansatte lærere i tillegg til hjelpelærere som underviste i faget, og en kunne ta mellomfags- og hovedfagseksamen. Men etter studiereformen av 2003 inndro universitetsledelsen to av de faste stillingene, studietilbudet ble tilsvarende mindre, og portugisisk som fag ble redusert til ei 40/50-gruppe, pluss en master kalt «spansk, portugisisk» (jf. Engh, 2021b).

Portugisisk i skolen?

Inntil for få år tilbake arbeidet verken de ansatte ved portugisiskseksjonen eller UiO aktivt for å få inn portugisisk som fremmedspråk i skolen. Men i 2011 overtok Diana Santos som ny professor i portugisisk språk, og hun mente nettopp at portugisisk burde innføres som skolefag. Dette falt sammen med at Fremmedspråksenteret⁸ begynte å arbeide for å etablere portugisisk som fag i den norske skolen.

I 2012 utlyste senteret midler til igangsetting av blant annet portugisisk som programfag på Vg2 og Vg3 i den videregående skolen fra skoleåret 2013–2014. Og i 2013 startet Arendal videregående skole med portugisisk på nivå I, og høsten 2014 startet ca. 20 elever ved Trysil videregående skole også med portugisisk. Fra høsten 2017 har Arendal videregående skole tilbudt portugisisk som nettbasert programfag (nivå 1) med hjelp fra Instituto Camões.

Alt i 2014 hadde Fremmedspråksenteret inngått en intensjonsavtale med Instituto Camões i Portugal for å få hjelp til å fremme portugisisk og til å utvikle læringsressurser. Samtidig ble

⁸Fra og med 2018: Nasjonalt senter for engelsk og fremmedspråk i opplæringen.

det knyttet forbindelse mellom senteret og portugisiskseksjonen ved UiO.

Diana Santos skreiv teksten til brosjyren *Portugisisk i verden*, i serien *Fokus på språk* (Santos, 2015).⁹ Seinere svarte hun på ei utlysning fra Utdanningsdirektoratet om støtte til å lage nye læremidler for skolen og samlet ei gruppe med erfaring i å undervise i portugisisk, som lagde *Viva!*, ei elementær lærebok i portugisisk til bruk i skolen (Londrim et al., 2017).

Viva!

Viva! er den første læreboka i portugisisk språk lagd særskilt for norske skoleelever.¹⁰ Boka er skrevet med utgangspunkt i *Læreplan i fremmedspråk – nivå 1* for den videregående skolen, men ble også lagd slik at den skulle kunne brukes i ungdomsskolen.

Boka er ei innføring i grunnleggende portugisisk og er ment å gi kunnskap om og ferdigheter i portugisisk språk (ordforråd, setningsbygning og tekstsammenheng). En ønsket å gi elevene evnen til å forstå talt portugisisk og skriftspråket, og til å uttrykke seg muntlig og skriftlig - både i forskjellige situasjoner, for ulike formål, og i ulike sjangre. Samtidig ville en gi en viss innsikt i samfunnsliv, kultur og geografi i den portugisisktalende verden. Både i hovedteksten og i egne avsnitt på slutten av hvert kapittel. Ellers gjenspeiler mange av øvelsene i boka innhold som vanligvis blir gitt til eksamen i norske skoler.

Det fins ingen andre lærebøker i fremmedspråk for nordmenn som er lagt opp på samme vis. Boka var ellers inspirert av Klobucka et al. (2007): *Ponto de Encontro*, som dekker den brasilianske og den portugisiske varianten i samme lærebok (men ikke den afrikanske).

Det særegne ved *Viva!* er at den tar hensyn til variantene av portugisisk i Portugal, Brasil og Mosambik (som representant for afrikansk portugisisk). Opplegget følger med andre ord av

⁹Finansiert av Instituto Camões og Portugals og Brasils ambassader. Takk til daværende portugisisk ambassadør Clara Nunes dos Santos.

¹⁰Fra før av fantes det bare ei lærebok i portugisisk for nordmenn (Sletsjøe, 1969), som i si tid var nyskapende, men som kan virke noe gammelmodig nå, og derfor ikke egner seg som lærebok i skolen. Dessuten er den for lengst utsolgt fra forlaget.

de språkgeografiske realitetene og av den kjensgjerning at det ikke fins en hovedvariant av portugisisk. Likevel vil boka være nyttig uavhengig av hvilken variant av språket som en måtte velge å gå inn for.

I boka blir vi kjent med tre familier i tre land, og på den måten får en både dekket det grunnleggende ordforrådet i de tre variantene, samtidig som en viser hvor disse variantene skiller seg fra hverandre med hensyn til syntaks. Dette har en fått til i praksis på to måter: ved å foretrekke mest mulig felles ord og setningsbygning, og ved å *framheve* alle ord eller konstruksjoner som ikke er like i de tre variantene av portugisisk, slik at det går tydelig fram hvilken variant det tilhører. Samtidig har en nevnt hvordan det samme blir sagt eller skrevet i de andre variantene av språket.

Så langt boka. På fagnettstedet som hører til, blir ord og tekster til lydøvelsene lest av stemmer fra nettopp Brasil, Mosambik og Portugal.

Situasjonen i dag

Foreløpig har ikke dette ført til de helt store resultatene, trass i at UDIR har godkjent at det kan gis opplæring i blant annet portugisisk i den videregående skolen.¹¹ Men boka har vært brukt i faget *Innføring i portugisisk* ved UiO helt siden 2017 med god tilbakemelding (selv om universitetsstudentene er betydelige eldre enn dem som boka ble skrevet for).

Hindringer i vegen?

Når portugisisk som fag tilbys så få steder, skyldes det flere forhold: Det er påfallende at ILOS konsekvent har latt være å ta med portugisisk når en besøker videregående skoler for å opplyse elevene om studiemuligheter.¹² (Se for eksempel Østebø & Jensen, 2018.)

Sannsynligvis henger dette sammen med at Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (ILS), som er et institutt under Det utdanningsvitenskapelige fakultet ved UiO, ikke anerkjenner portugisisk som grunnlag for full kompetanse som lektor i skolen.¹³ Portugisisk

¹¹Se for eksempel Utdanningsdirektoratet (u.å.).

¹²Ett unntak er et besøk på Jessheim videregående skole i 2021.

¹³Slik som blant annet fransk, spansk og italiensk.

inngår verken i lektorprogrammet eller i årsenheten for praktisk-pedagogisk utdanning.¹⁴ Slik det er nå, har en med andre ord den underlige situasjonen at mens staten sentralt gjennom UDIR tillater portugisisk som skolefag, og statens eget fremmedspråksenter arbeider for å innføre portugisisk som fremmedspråk i skolen, så nekter den offentlige instansen som så å si sertifiserer kandidater som lærere, ILS, å godkjenne portugisisk som undervisningsfag, noe som er i strid med regjeringas og Stortingets ønsker om å fremme interessen for dette språket: «De økte kontaktene med Brasil kan tilsi en sterkere satsing på portugisisk.» (Meld. St. 25 (2016–2017), s. 58)

Fins det håp?

Læreverket fins. Bruk det og sett i gang!

Forfatteromtaler

Diana Santos er professor i portugisisk ved Universitetet i Oslo, der hun også underviser i oversettelse og statistikk. I tillegg har hun arbeidet mye med språkteknologi, og er leder for den portugisiske språkbanken Linguatca.

Jan Engh er språkforsker, og har blant annet lagd Kunnskapsforlagets Portugisisk-norsk-portugisisk ordbok. Dessuten har han skrevet om portugisisk som fag i Norge.

Bibliografi

Engh, J. (2021a). *Verdensspråk og nasjonalt ansvar: 50 år med portugisisk som fag ved universitetet i Oslo*.

Engh, J. (2021b). O português como curso universitário num país do Norte: o caso da Noruega, *Trabalhos em Linguística Aplicada*, 60(1), 171–190
<http://dx.doi.org/10.1590/01031813958671620210314>

¹⁴Portugisisk står ikke på lista over fremmedspråk som regnes som «riktig fagbakgrunn», jf. Universitetet i Oslo (2012).

- Instituto Camões. (u.å.). *Uma língua para o mundo*. Instituto Camões. Hentet 14. januar 2024 fra https://www.instituto-camoes.pt/images/eplp/Diptico_dlp16.pdf
- Klobucka, A., Jouët-Pastré, C., Sobral, P., Moreira, P. & Hutchinson, A. (2007). *Ponto de encontro: Portuguese as a World Language*. Prentice Hall.
- Londrim, G. S. C., Santos, D., Michaelsen, F. V., Jansen, H., Wachelke, M. & Maibaze, F. (2017). *Viva!: portugisisk fremmedspråk - nivå 1*. Fagbokforlaget.
- Meld. St. 24 (2016–2017). *Felles ansvar for felles fremtid. Bærekraftsmålene og norsk utviklingspolitikk*. Utenriksdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-24-20162017/id2547573/> [Lest 3.12.2023]
- Meld. St. 25 (2016–2017). *Humaniora i Norge*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20162017/id2545646/> [Lest 3.12.2023]
- Norad. (u.å.). *Norges bistand i 2024 var 55,7 milliarder NOK*. Norad. Hentet 3. desember 2023 fra <https://resultater.norad.no/no>
- Norwegian Consulate General. (2017). *Norwegian Investments in Brazil* (2017 Edition). Innovation Norway. https://www.norway.no/globalassets/2-world/brazil-rio/brasil/social-media/norwegian_investment_report_2017_read_spread.pdf
- Santos, D. (2015). *Portugisisk i verden. Fokus på språk 33*. Fremmedspråksenteret: Halden 2015. <https://www.hiof.no/fss/sprakvalg/fokus-pa-sprak/fullstendig-publikasjonsliste/2015/fokus-pa-sprak-2015.html> [Lest 14.1.2024]
- Santos, D. (2023). Hvorfor trenger nordmenn å lære portugisisk? Presentasjon på *Faglig pedagogisk dag*, UiO, 2. november 2023. Tilgjengelig på <https://www.linguateca.pt/Diana/download/HvorforPortugisisk.pdf>
- Silver, C. (2024). The Top 25 Economies in the World. Investopedia. Hentet 14. januar 2024 fra http://www.investopedia.com/articles/investing/022415/worlds-top-10-economies.asp?header_alt=c

Sløtsjøe, L. (1969). *Lærebok i portugisisk. (Scandinavian university books).*
Universitetsforlaget.

Universitetet i Oslo (2012). *Fagkrav for de ulike fagdidaktiske fag på PPU.* Hentet 14. januar
2024 fra <https://www.uio.no/studier/program/ppu/opptak/fagkrav.html>

Utdanningsdirektoratet. (u.å.). *Portugisisk nivå III (PSP5872).*
<https://www.udir.no/lk20/fagkoder/psp5872>

Østebø, P. & Jensen, A. (2018). «Redd portugisisk ved UiO». *Uniforum* 22.01.2018
<https://www.universitas.no/leserbrev-sprakfag/redd-portugisisk-ved-uio/130196>
[Lest 3.12.2023]